שפעת העופות וקדחת מערב הנילוס בחיות בר בישראל – ניטור ומיטיגציה

תומר ניסימיאן[1], עומרי גואלמן[1], ליאור חן[1], יגאל פרנושי[2] ורועי לפיד[1]

שפעת העופות היא מחלה נגיפית מידבקת הפוגעת במגוון מיני עופות, ומהווה בשנים האחרונות איום משמעותי על חיות הבר בישראל. בשנים האחרונות תועדו שתי התפרצויות משמעותיות בעגורים אפורים באזור החולה בחורף 2021 – 2024 ובחורף 2024 . ישראל ממוקמת במרכז אחד מצירי הנדידה העולמיים המרכזיים של עופות בר, ולכן חשופה במיוחד להחדרה ולהפצה של נגיפי שפעת עופות בעיקר באמצעות עופות מים נודדים. הנגיף גורם לתחלואה ותמותה נרחבת במינים רגישים, ומציב סיכון ממשי גם לעופות משק, למערכת החקלאית ולפיכך לביטחון המזון לאדם. בנוסף, זנים מסוימים של הנגיף נושאים פוטנציאל הדבקה לאדם, מה שמחייב מעקב הדוק ושיתוף פעולה בין גורמי הבריאות, החקלאות, הסביבה וגורמי שמירת הטבע.

התכנית לניטור מחלות בחיות בר בישראל באמצעות המעבדה למחלות עופות בשירותים הווטרינרים, דגמה ובדקה בבדיקת PCR לשפעת עופות 1,590 עופות בר ו-80 יונקים במהלך 2024. במהלך שנה זה התפרצה השפעת (H5N1) בינואר 24 תחילה בלהבות הבשן ולאחר מכן באגמון החולה ובמישור החוף. בהתפרצות זו הוערכה התמותה כמאות עגורים (600-2000) לעומת הערכה של תמותת אלפי עגורים (כ 10000) בהתפרצות בחורף 2021 – 2022 . בהתפרצות ב 2024 נרשמה תמותה נוספת ואבחון של שחפי אגמים, שחפים ממינים שונים, שרשיר מצוי, ואנפה אפורה. בעקבות ההתפרצות התקיים נוהל חירום של הרשויות המעורבות יחד עם רט"ג והשירותים וטרינרים והופסקה האכלת העגורים בשונה מההתפרצות בשנת 2021 – 2022 בה ההאכלה לא הופסקה. עשרות בני אדם הועברו לטיפול רשויות הבריאות עקב חשיפה, רובם עקב מקצועם (פקחים, עובדי אתר וכדומה).

בחודשים ספטמבר ואוקטובר נמצאו מספר שקנאים חולים באזור רם-און ולאחר מכן שקנאים, שרשיר ובז נודד באזור מישור החוף הצפוני עד הדרומי. סה"כ בבדיקות במכון נמצאו חיוביים לשפעת H5N1 21 עופות בר שונים שמייצגים חלק מהתפרצות השנה.

קדחת מערב הנילוס היא מחלה ויראלית הנגרמת על ידי וירוס מערב הנילוס, שנמצא בעיקר בעופות ומועבר לבני אדם בעקיצות יתושים. התסמינים כוללים חום, כאבי ראש, כאבי שרירים, וצריבה בלחיים, ועלולים להתפתח לסיבוכים כאלה כמו דלקת במוח או במערכת העצבים המרכזית. בדרך כלל ההידבקות קלה וחולפת ללא טיפול, אך במקרים קשים היא קטלנית.

בשנת 2024 חלה התפרצות משמעותית במיוחד של קדחת הנילוס המערבי בישראל. אבחון עופות הבר החיוביים החלה ביוני 2024 ונמשכה עד אוקטובר 24. התחלואה התמקדה באזור מישור החוף ונמצאו עופות רבים מתים יחד עם תחלואה באדם. לפי מודיעין בריאות בשנת 2024 חלו ואובחנו מעל 900 בני אדם בקדחת מערב הנילוס ונפטרו 73. במהלך ההתפרצות ואחריה נבדקו 1045 עופות בבדיקת PCR לקדחת הנילוס המערבי. 263 עופות נמצאו חיוביים ורובם המוחלט עורבים אפורים שהראו סימנים נוירולוגים לפני מותם או נמצאו מתים. בנוסף נמצאו יונים, שחפים, מעט דורסי לילה ויום ותוכים שונים.

בספטמבר 2024 בסיוע המדען החברתי של רשות הטבע והגנים ד"ר ליאור חן, הועבר סקר בקרב מומחים בתחום מחלות עופות, אורניתולוגיה, וטרינריה, אקולוגיה ועוד שמטרתו ייעול קידום שיח משותף בין גורמים שונים ואיתור נקודות מיקוד לצורך שיפור הניטור ומיטגציה של העברת מחלות עופות בין חיות בר, חיות משק ובית ובני אדם בישראל. מרבית המומחים המליצו להתמקד בתכנית ניטור סדורה ושיפור הבטיחות הביולוגית במשקי החי.

1 רשות הטבע והגנים

2 משרד החקלאות ובטחון המזון